

Marieke uit Sas-Van-Gent

Grensarbeid Vlaanderen-Nederland:
een kwantitatieve en kwalitatieve schets

Dirk Malfait

Oktober 2002

WAV-Rapport

Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming
Interuniversitair samenwerkingsverband
E. Van Evenstraat 2 blok C – 3000 Leuven
T:32(0)16 32 32 39 F:32(0)16 32 32 40
steunpunt@wav.kuleuven.be
www.steunpuntwav.be

In deze paper wordt een beeld geschetst van het fenomeen 'grensarbeid'.¹ Het is in de eerste plaats een kwantitatief verhaal, dat evenwel ondersteund wordt met kwalitatieve informatie. Deze paper geeft een cijfermatige beschrijving van grensarbeid en een aanzet tot een mogelijke verklaring van deze vorm van werkpendel, zonder hierbij te willen spreken over 'dé verklaring'.

Eerst geven we een beeld van de situatie voor gans België: hoeveel Belgen trekken de grens over om hun boterham te verdienen, vanuit welke regio's is deze uitgaande werkpendel het grootst en welke landen 'trekken' het meeste werk-Belgen aan? Ook de omgekeerde beweging brengen we in kaart: hoeveel werknemers uit de buurlanden komen in ons land werken, vanwaar komen ze en in welke regio's werken ze?

Vervolgens wordt de aandacht toegespitst op de werkpendel tussen het Vlaams Gewest en Nederland. Wat is de omvang, het profiel en de evolutie van de inkomende- en uitgaande werkpendel tussen Vlaanderen en Nederland. Zowel het profiel van de uitgaande grensarbeid als de inkomende werkpendel wordt onder de loep genomen.

1. Begrip

In de literatuur bestaat er geen universele definitie van het begrip 'grensarbeider'. De definitie verschilt naargelang de te regelen materie (sociale zekerheid, fiscaliteit, verblijfsrecht,...) en de bron die geraadpleegd wordt. Daarenboven is ook het geografisch gebied waarin zich de woonplaats en/of werkplaats bevindt, het aantal keren dat men de grens oversteekt en de duurtijd van de tewerkstelling van belang bij de bepaling van het begrip grensarbeid (Bursens P, e.a., 2000: 13).

De werkdefinitie die hier wordt gehanteerd, houdt verband met de bronnen die we in deze paper gebruiken. Met grensarbeiders refereren we naar de *ziekenfondsverzekerde* werknemers die op het grondgebied van het ene land wonen en in het andere land werken, ook wanneer ze niet dagelijks naar hun woonplaats terugkeren en ongeacht of ze in het grensgebied wonen (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2002a: 26). Deze definitie sluit expliciet uitzendarbeiders en gedetacheerde werknemers uit.²

Aangezien enkel de ziekenfondsverzekerden worden weerhouden, moeten we de hier opgenomen cijfers beschouwen als een ondergrens van de feitelijke grenspendelomvang. Voor de werkpendel tussen Nederland en België bijvoorbeeld, zou het feitelijk aantal grensarbeiders daardoor een kwart hoger kunnen liggen dan de door het CBS genoemde aantallen (ETIL-ROA, 2001: 89).

We maken gebruik van twee bronnen: enerzijds de gegevens aangaande grensarbeid zoals geregistreerd door de RIZIV op 30 juni voor het schetsen van de globale Belgische situatie, en anderzijds de gegevens van het CBS op 31 maart voor de detaillering van de Vlaams-Nederlands grenspendelsituatie.

¹ Bepaalde paragrafen uit deze paper zijn integraal terug te vinden in het (te verschijnen) Jaarboek van de Vlaamse Arbeidsmarkt 2002.

² Gedetacheerde werknemers zijn personen die normaal in een bepaald land in loondienst werken, maar die door hun werkgever tijdelijk (maximum 12 maanden, bij uitzondering 24 maanden) naar een ander land gestuurd worden om daar voor zijn,haar bedrijf te werken (Europese Commissie, 1995)

2. Uitgaande - en inkomende grensarbeid

2.1 Schets van de Belgische situatie

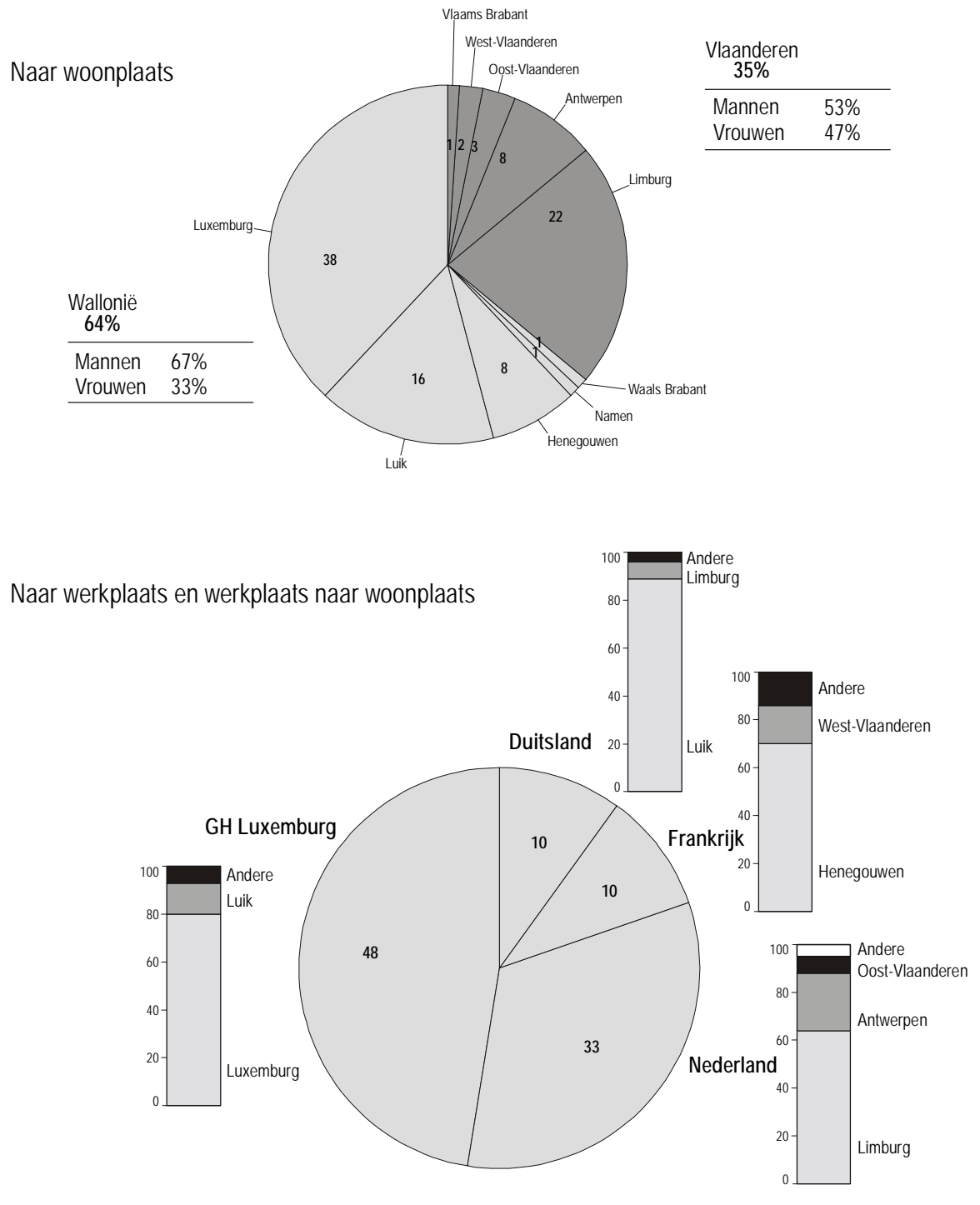
Uitgaande grensarbeid

Op 30 juni 2001 telt België 52 357 inwoners die in één van onze buurlanden (Luxemburg, Frankrijk, Duitsland of Nederland) als loontrekkende werkzaam zijn.³ Dit is 1,5% van alle loontrekkenden, woonachtig in België.

Binnen deze populatie van *uitgaande grensarbeiders* maken de inwoners van Wallonië veruit de grootste groep uit (33 534 of 64%), tegenover 18 453 Vlamingen (35%). In Wallonië zijn het overwegend mannen die over de grens de kost gaan verdienen, terwijl in Vlaanderen de mannen slechts een kleine meerderheid vormen onder de uitgaande grensarbeiders.

³ Daarnaast waren er in 2001 229 zelfstandigen woonachtig in België en werkzaam in een van onze buurlanden.

Figuur 1. Aandeel uitgaande grensarbeiders volgens woonplaats, werkland en de combinatie per provincie (België, 30 juni 2001)

Bron: RIZIV (Bewerking Steunpunt WAV)

Met 24 900 uitgaande grensarbeiders is het Groothertogdom Luxemburg het 'populairste' werkland voor Belgen, gevolgd door Nederland (17 100), Frankrijk (5 300) en Duitsland (5 100). Nagenoeg alle grensarbeiders *naar Luxemburg* wonen in Wallonië waarvan het gros (80%) in de provincie

Luxemburg. Wallonië is tevens goed voor 79% van de totale grensarbeid *naar Frankrijk*, waarvan 70% alleen al uit de provincie Henegouwen. West-Vlaanderen (800) en Oost-Vlaanderen (100) zijn samen goed voor een negenhonderdtal grensarbeiders naar Frankrijk.⁴ Van de 5 100 grensarbeiders *naar Duitsland* wonen er 4 500 in de provincie Luik (89%). Ongeveer 96% van alle grensarbeiders *naar Nederland* woont in Vlaanderen. Het is op deze groep dat verder zal gefocust worden.

Inkomende grensarbeid

In vergelijking met de uitgaande grensarbeid (52 000) is de inkomende grensarbeid (inwoners uit onze buurlanden die in België in loonverband werken) beperkter; 28 200 eenheden.⁵ Met 21 000 *inkomende grensarbeiders* is België in de eerste plaats bij de Fransen erg in trek, op een grote afstand gevolgd door de Nederlanders (6 200). Beide landen samen maken 95% van de inkomende grensarbeid uit.⁶

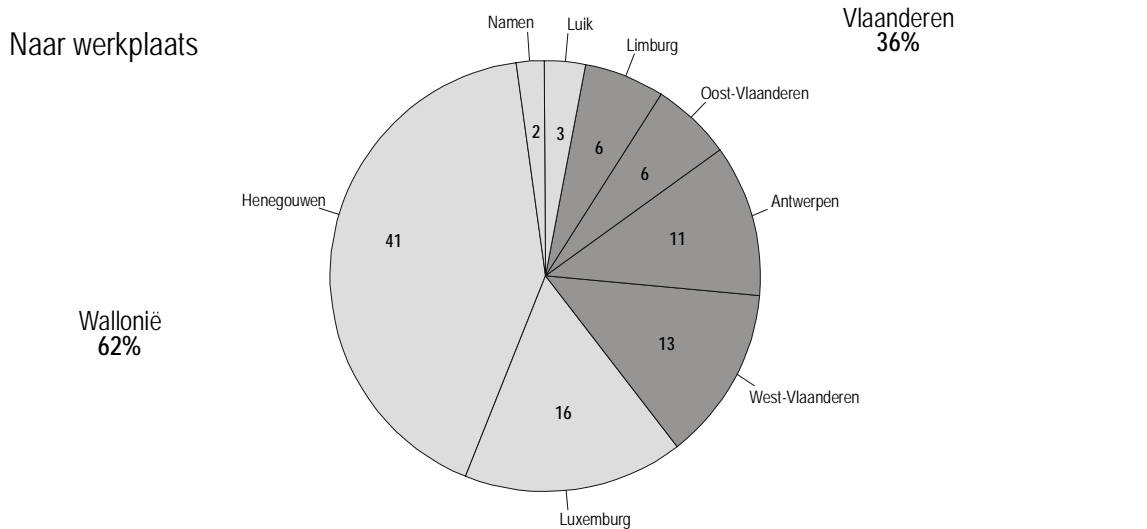
Ongeveer 62% van de inkomende werkpendel situeert zich in Wallonië, 36% in Vlaanderen. Henegouwen telt één op vier van alle inkomende grensarbeiders, gevolgd door Luxemburg (16%). West-Vlaanderen neemt 13% van de globale inkomende werkpendel voor haar rekening.

⁴ West-Vlaanderen (800) en Oost-Vlaanderen (100) zijn samen goed voor een negenhonderdtal grensarbeiders naar Frankrijk. Van de 5 100 grensarbeiders *naar Duitsland* wonen er 4 500 in de provincie Luik (89%).

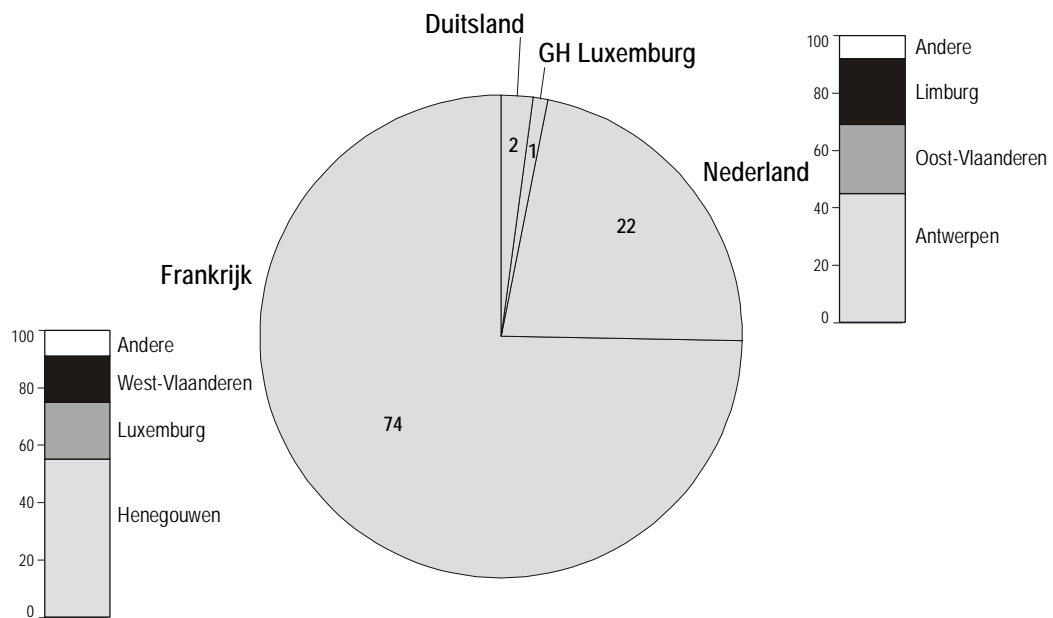
⁵ Daarnaast zijn er 490 zelfstandigen woonachtig in een van onze buurlanden en actief in België.

⁶ Duitsland is goed voor 615 jobs (2,2%) en Luxemburg voor 378 jobs (1,3%).

Figuur 2. Aandeel inkomende grensarbeiders volgens woonland, werkland en combinatie per provincie (België, 30 juni 2001)

Naar woonplaats en woonplaats naar werkplaats

Bron: RIZIV (Bewerking Steunpunt WAV)

Acht op tien van de Franse grensarbeiders is werkzaam in Wallonië (16 700), waarvan alleen al 55% in de provincie Henegouwen. West-Vlaanderen neemt op haar eentje 16% van de inkomende grensarbeid uit Frankrijk voor haar rekening, of 3 400 Franse grensarbeiders. Anderzijds is het niet

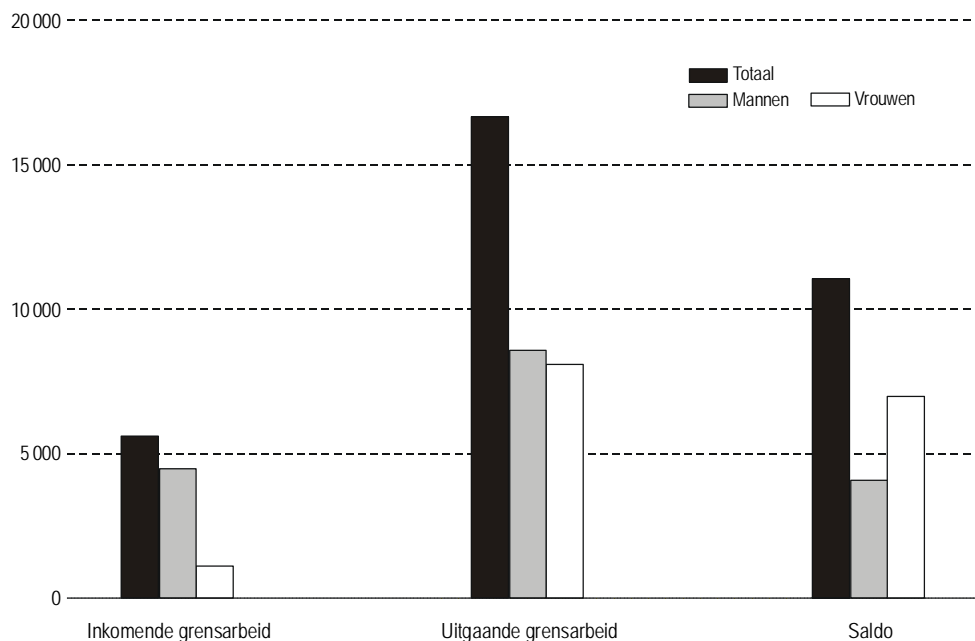
verwonderlijk dat 96% van de inkomende grensarbeid *vanuit Nederland* zich in Vlaanderen situeert, waarbij de provincie Antwerpen het meest 'in' is.

2.2 Schets van de Vlaams-Nederlandse situatie

Omvang

Op 31 maart 2001 telt Vlaanderen 16 665 inwoners die in Nederland werkzaam zijn, waarvan bijna evenveel mannen (8 571) als vrouwen (8 094).⁷ Het gaat hier om 96% van de globale Belgische grensarbeid naar Nederland. Omgekeerd waren er slechts 5 605 Nederlanders werkzaam op het Vlaamse grondgebied, waaronder opmerkelijk meer mannen (4 489) dan vrouwen (1 116).⁸ Het saldo tussen de inkomende- en uitgaande grensarbeid tussen Vlaanderen en Nederland klokt hiermee af op ongeveer 11 000 meer uitgaande werkenden (Vlamingen naar Nederland). Vooral bij de vrouwen is het saldo sterk positief.

Figuur 3. Inkomende – en uitgaande grensarbeiders Vlaams Gewest-Nederland naar geslacht en leeftijd (31 maart 2001).

Bron: CBS (Bewerking Steunpunt WAV)

Zowel de inkomende- als de uitgaande grensarbeiders zijn overwegend tussen 25 en 44 jaar. De populatie uitgaande grensarbeiders telt verhoudingsgewijs iets meer jongeren en minder ouderen, terwijl dit bij de inkomende grensarbeiders net omgekeerd is.

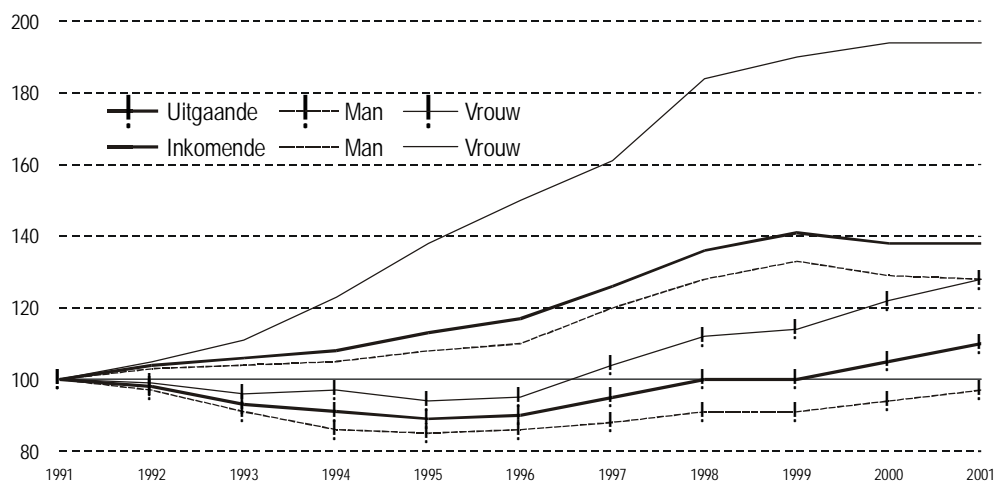
⁷ Voor het jaar 2001 gebruiken we de evolutie tussen België en Nederland (op 31 maart) om deze toe te passen op de evolutie Vlaanderen-Nederland.

⁸ In 2001 werden 111 zelfstandigen geteld, woonachtig in Vlaanderen en werkzaam in Nederland, terwijl 182 Nederlanders hun zelfstandige activiteit in Vlaanderen bezigden.

Evolutie

Tussen 1980 en 1991 daalde het aantal *uitgaande grensarbeiders* van 17 500 naar 15 100 of -13,7% (Brouwers e.a., 1994: 4). In de eerste helft van de jaren '90 was er een verdere terugloop van het aantal inwoners uit België dat in Nederland de kost verdiende, om vanaf 1995 opnieuw beperkt te groeien en in 2001 met ongeveer 1 500 eenheden boven het niveau van 1991 uit te stijgen. De afgelopen tien jaar is de uitgaande grensarbeid (van Vlaanderen naar Nederland) m.a.w. vrij beperkt toegenomen (+10%). Bij de mannen was er zelfs een daling (-3%), bij de vrouwen een opvallende stijging (+28%). Deze sterke groei van de vrouwelijke grensarbeiders deed zich vooral de afgelopen twee jaar voor (1999-2001). Op twee jaar tijd nam het aantal Vlaamse vrouwen dat in Nederland gaat werken toe met ruim 900 eenheden. In een langetermijnperspectief (1980-2001) was er een globale terugloop van het aantal uitgaande grensarbeiders.

Figuur 4. Evolutie van de inkomende - en uitgaande grensarbeiders Vlaams Gewest-Nederland naar geslacht (31 maart 1991 - 31 maart 2001)

Bron: CBS (Bewerking Steunpunt WAV)

De *inkomende grensarbeid* vanuit Nederland bleef in de jaren '80 min of meer constant (rond de 4 000). Tussen 1991 en 2001 was er evenwel een sterke (+38%) toename van de inkomende werkpndel, bijzonder onder de vrouwen (bijna een verdubbeling tussen 1991 en 2001). Vooral tussen 1995 en 1999 kende de inkomende grensarbeid een hoge vlucht en werd de Vlaamse arbeidsmarkt voor Nederlanders erg 'aantrekkelijk'. Recent (1999-2000) was er in lichte terugval, en ook in 2001 bleef het aantal inkomende grensarbeiders uit Nederland stabiel.

3. Profiel van de uitgaande grensarbeid: Vlaanderen-Nederland

In deze paragraaf staan de 16 665 inwoners van het Vlaams Gewest die als loontrekkende werkzaam zijn in Nederland centraal.

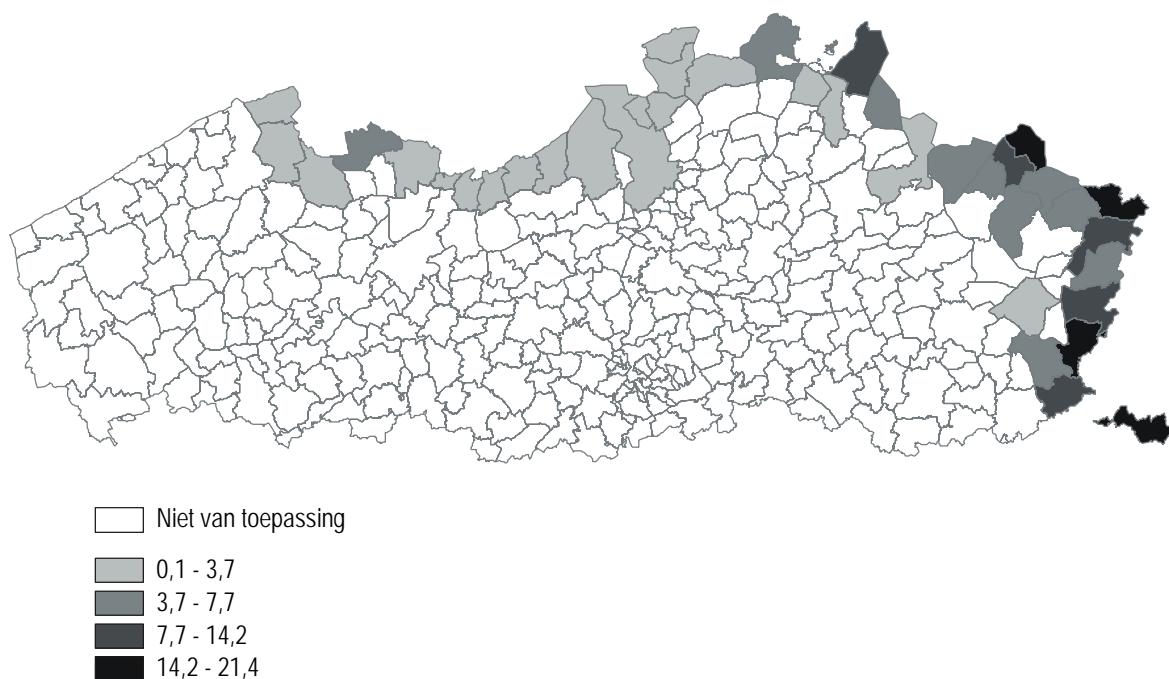
3.1 Vanuit welke Vlaamse gemeente?

Overzicht gemeenten

Het spreekt vanzelf dat de grensgebieden instaan voor het merendeel van uitgaande grensarbeid naar Nederland. De provincie Limburg spant de kroon met bijna 10 900 grensarbeiders, of 65% van alle Vlaamse uitgaande grensarbeid naar Nederland. In de provincie Antwerpen (vooral regio Turnhout) en Oost-Vlaanderen (vooral regio Gent) bedraagt het aantal uitgaande grensarbeiders respectievelijk 4 000 en 1 200 eenheden.

Het Vlaams Gewest telt 33 gemeenten die grenzen aan Nederland. In absolute aantallen situeert de sterkste uitgaande grensarbeid naar Nederland zich in de grensgemeenten van het Maasland en het Noorden van Limburg en Antwerpen. Daarnaast zijn er vijf 'binnenlandse' gemeenten die zich in de top 20 van uitgaande grensarbeid bevinden (Neerpelt, Overpelt, Peer, Bilzen en Genk). Deze 38 gemeenten zijn samen goed voor 78% van de uitgaande grensarbeid naar Nederland.⁹

Figuur 5. Aandeel uitgaande grensarbeiders (naar Nederland) op de het totaal aantal loontrekkenden naar gemeente (30 juni 2000)¹⁰

Bron: RSZ-LATG, RSZPPO, RIZIV (Bewerking Steunpunt WAV)

⁹ Zie bijlage met per gemeente een overzicht van het aantal grensarbeiders (M/V), het aandeel in het totaal aantal loontrekkenden (M/V), de werkloosheidsgraad, de werkzaamheidsgraad, de werkgelegenheidsgraad, en het aantal inwoners met de Nederlandse nationaliteit en hun aandeel in de totale bevolking (tussen 18 en 64 jaar).

¹⁰ Op het ogenblik van de redactie beschikken we nog niet over de gemeentelijke cijfers voor 2001 wat betreft het totaal aantal loontrekkenden. Vandaar dat we hier de situatie van 2000 gebruiken.

Figuur 5 geeft voor de 38 gemeenten de verhouding weer tussen het aantal grensarbeiders (werkzaam in Nederland) en het totaal aantal loontrekkenden woonachtig in de gemeente. In verhouding tot alle loontrekkenden woonachtig in de gemeente tellen Hamont-Achel, Kinrooi en Lanaken het grootste aandeel 'grensarbeiders': ongeveer één op vijf van al de loontrekkenden werkt er in Nederland. Na deze 'kopgroep' volgt een groepje van een zestal gemeenten; Voeren (14%), Riemst (12%), Ravels (11%), Maaseik (10%), Neerpelt (10%) en Lanaken (9,5%).

Opvallend is dat een aantal gemeenten waar je een sterke grensarbeid zou verwachten, deze niet inlossen: Essen (4%), Mol (1%), Kapellen (1%), Kalmthout (1,5%), Wuustwezel (1%), Merksplas (1%) en Stabroek (0,5%) in de provincie Antwerpen en Assenede (3%), Zelzate (3%), Stekene (2%), Sint-Gillis-Waas (2%), Maldegem (1%) en Wachtebeke (1%) in Oost-Vlaanderen.

Wanneer de verhouding 'grensarbeiders op loontrekkenden' in een gemeente tussen mannen en vrouwen wordt vergeleken, zijn er verhoudingsgewijs meer vrouwen dan mannen die de grens oversteken om hun boterham te verdienen. In gemeenten zoals Hamont-Achel, of Lanaken werkt een kwart van alle loontrekkende vrouwen in Nederland. Dit hoger aandeel vrouwelijke grensarbeiders binnen de loontrekkenden van de gemeente vinden we nagenoeg overal terug.¹¹

Waarom werken Belgen in Nederland?

1) Het zijn Neder-Belgen?

Dikwijls wordt geargumenteed dat de Belgische grensarbeiders, veelal Nederlanders zijn die omwille van fiscale redenen in België wonen, maar voor het overige (werk en sociaal leven) volledig op Nederland georiënteerd zijn.¹² In 1993 was één op vijf van de 'Belgische' grensarbeiders, grensarbeider geworden doordat hij in België is komen wonen en in Nederland is blijven werken (Brouwers e.a., 1994: 65). Vermoedelijk is dit aandeel sindsdien, en vooral het afgelopen jaar wegens de gewijzigde gunstige hypotheekregeling, sterk toegenomen. In het eerste kwartaal van 2001 bijvoorbeeld zouden er 12 000 Nederlanders een woning in ons land hebben gekocht (De Standaard, 25 april 2001).

Aangezien we niet over de nationaliteit van de uitgaande grensarbeiders beschikken kunnen we bovenstaand gegeven noch verifiëren, noch falsifiëren. Doch enigszins lapidair kunnen we stellen dat de uitgaande grensarbeid groter is in gemeenten waar veel Nederlanders wonen dan in gemeenten waar minder Nederlanders wonen (zie bijlage). In Lanaken bijvoorbeeld heeft ruim één op vijf inwoners op beroepsactieve leeftijd de Nederlandse nationaliteit en bedraagt het aandeel uitgaande grensarbeiders onder haar loontrekkende bevolking 18,5%.¹³ Terzelfdertijd hebben een

¹¹ Menen, Wervik, Heuvelland, De Panne en Mesen zijn enkele gemeenten waar het aandeel mannelijke grensarbeiders op het totaal van alle loontrekkenden dit aandeel bij de vrouwen overtreft. Het gaat hier vooral om grensarbeid naar Frankrijk.

¹² De combinatie van 1) de uitzonderingsbepalingen zoals van kracht onder het huidige Nederlands-Belgisch belastingsverdrag, waarbij de na 1 januari 1970 naar België verhuizende Nederlanders loonbelastingplichtig blijven in Nederland (in tegenstelling tot de algemene regel die stelt dat men inkomensbelastingen betaalt in het land waar men woont), 2) de zeer hoge woningprijzen in Nederland, met daarbij de fiscaal in de hand gewerkte zeer hoge hypotheekleningen, 3) de wijziging van het totale fiscale pakket in Nederland sinds 1 januari 2001, in het bijzonder de wijzigingen aan de hypotheekwetgeving, waardoor buiten Nederland wonende, maar in Nederland belastingplichtigen kunnen genieten van ruime hypothecaire facilitatie maakt het voor Nederlanders fiscaal aantrekkelijk in België te komen wonen (VBO, e.a., 2002: 7).

¹³ Andere voorbeelden van gemeenten met een hoog aandeel Nederlanders in de bevolking zijn Limburgse grensgemeenten zoals Hamont-Achel (25%), Riemst (12%) of Voeren (21%) die tevens een navenant hoog aandeel grensarbeiders onder de loontrekkenden hebben: Hamont-Achel (21%), Riemst (12%), Voeren (14%).

aantal Oost-Vlaamse grensgemeenten met een beperkte populatie Nederlanders, tevens een beperkte ratio uitgaande grensarbeid.

Toch geldt dit niet over heel de lijn. Zo is er een groep Limburgse gemeenten waar het aandeel uitgaande grensarbeiders onder de loontrekkende bevolking (bv. Kinrooi met 19%), het aandeel Nederlanders onder de bevolking (op beroepsactieve leeftijd) ruimschoots overtreft (bv. Kinrooi met 11%).¹⁴ Ten tweede is er reeks Antwerpse gemeenten waar er verhoudingsgewijs veel Nederlanders wonen zoals bv. Ravels (22%), Hoogstraten (17%), Essen (15%) maar die daarentegen een beperkter aandeel uitgaande grensarbeiders onder haar loontrekkenden hebben; Ravels (11%), Hoogstraten (7%) en Essen (4%).¹⁵

2) Het gras is dorder aan de eigen kant

Een ander argument dat de uitgaande grensarbeid zou kunnen motiveren is de minder gunstige arbeidsmarktpositie van de grensgemeenten, kortom, de lokale arbeidsmarkt als 'push-factor'. Dit werd bevestigd in een onderzoek van 1993. Bij de Belgische grensarbeiders werden volgende motieven als het meest doorslaggevend aangeduid om in Nederland te gaan werken: 'anders zou ik werkloos zijn geworden omdat het moeilijk is werk te vinden in België, ongeacht mijn beroep' en 'het is moeilijk om in mijn beroep passend werk te vinden'. Als bijkomende motieven primeerden 'de verwachting van een beter werkklimaat', 'het geloof in baanzekerheid', 'de makkelijkere bereikbaarheid van het werk'. Opvallend is tevens dat typische voordelen van grensarbeiders zoals het ander fiscaal regime, andere kinderbijslagregeling, grensarbeiderstoelage door zeer weinig respondenten in overweging wordt genomen als motivatie van grensarbeid. (Brouwers e.a., 1994: 66).

In de gemeenten met veel uitgaande grensarbeid zijn er meer (vrouwelijke) werklozen dan gemiddeld, terwijl omgekeerd in gemeenten met minder uitgaande grensarbeid, de (vrouwelijke) werkloosheidsgraad merkbaar lager ligt.¹⁶ Het valt trouwens op dat in het gros van de grensgemeenten, los van het feit of er veel dan wel weinig uitgaande werkpendel is, er opvallend weinig jobs zijn (op de bevolking) in vergelijking met het Vlaams gemiddelde (zie bijlage).

3.2 Naar welke Nederlandse regio?

In welke streek werken de Vlamingen?

1) Dicht bij huis

In welke streek werken de 16 665 Vlamingen die in Nederland de kost gaan verdienen? De provincies Limburg en Noord-Brabant nemen elk vier op tien van de uitgaande grensarbeiders voor hun rekening en 8% heeft zijn/haar werkplek in Zeeland. Zuid-Limburg en Zuidoost-Brabant zijn met

¹⁴ Dit laatste zien we verder ook in Maasmechelen met 5,0% Nederlanders onder de bevolking tussen 18 en 64 jaar en 9,5% uitgaande grensarbeid op het totale loontrekkende inwoners, Maaseik (respectievelijk 8,4% en 10,2%), Dilsen-Stokkem (respectievelijk 5,0% en 7,7%), Bocholt (respectievelijk 6,7% en 7,7%) Overpelt (respectievelijk 4,9% en 7,4%), Peer (respectievelijk 2,5% en 4,7%) en Bree (2,6% en 5,6%)

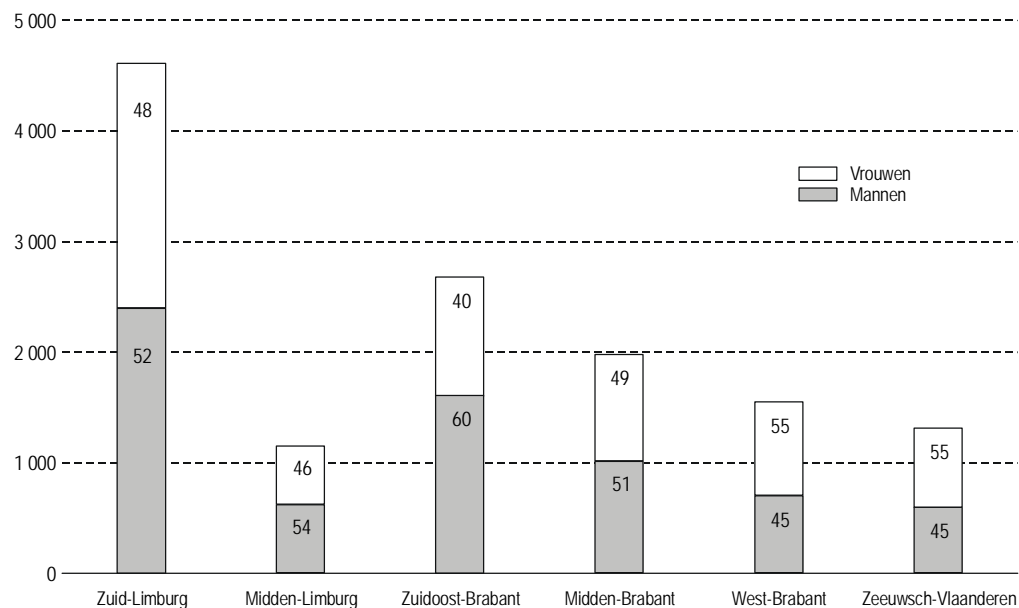
¹⁵ Dit zien we ook in Wuustwezel, Kalmthout, Kapellen en Arendonk

¹⁶ De uitzonderingen: Hoogstraten heeft veel uitgaande grensarbeid, maar een lage vrouwelijke werkloosheidsgraad (6,3%, tegenover 8,5% in Vlaanderen). Anderzijds ligt het aandeel uitgaande grensarbeid in Mol, Assenende en Zelzate merkbaar lager, terwijl de vrouwelijke werkloosheid er merkbaar hoger ligt.

respectievelijk 4 600 en 2 700 uitgaande grensarbeiders het meest 'in trek' bij de Vlaamse werkpendelaars.¹⁷

Opvallend zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen naargelang de werkplek. De meerderheid van de uitgaande grensarbeiders naar Zuidoost-Brabant en naar Zuid- en Midden-Limburg zijn mannen, terwijl de werkpendelaars richting West-Brabant en richting Zeeuwsch-Vlaanderen in meerderheid vrouwen betreft.

Figuur 6. Uitgaande grensarbeid van het Vlaams Gewest naar Nederland naar werkplaats volgens geslacht (31 maart 2001)

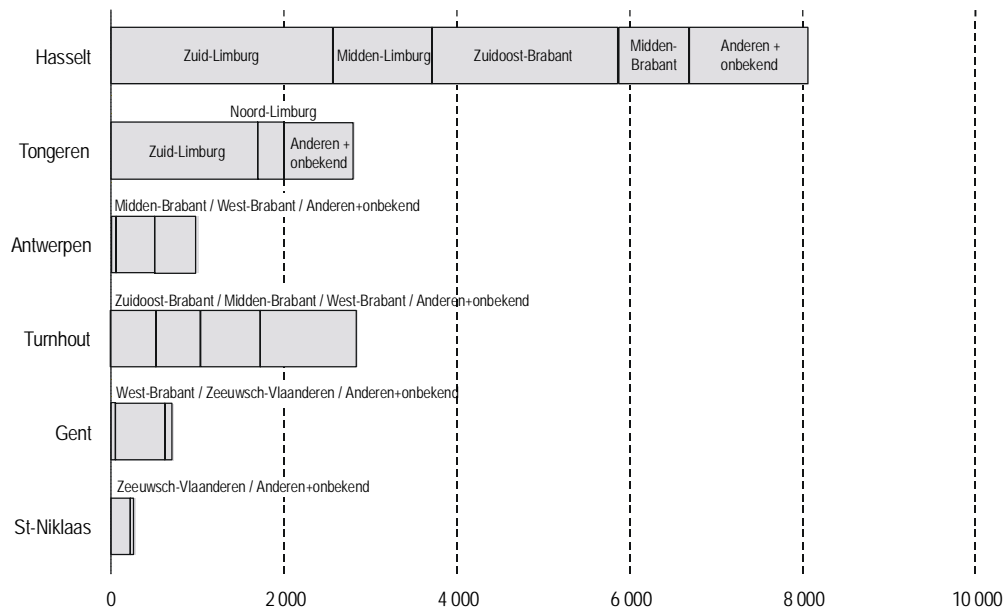

Bron: CBS maandelijks statistieken april 2001 en april 2002 (Bewerking Steunpunt WAV)

Figuur 7 geeft aan in welke Nederlandse streek de grensarbeiders uit een bepaalde regio beroepsactief zijn. 'Dicht bij huis werken' (i.c. werken in een aangrenzende regio) is hierbij het meest voorkomend. In *regio Gent* springt dit het meest in het oog. Acht op tien van de Gentse grensarbeiders is werkzaam in Zeeuwsch-Vlaanderen (kanaalzone Sas-van-Gent - Terneuzen).

¹⁷ Voor 2001 zijn er geen cijfers beschikbaar die woon- en werkplaats Vlaanderen-Nederland kruisen. Voor 31/3/00 zijn deze gegevens wel beschikbaar. (In 2000 werkte er 4 620 Belgen in Zuid-Limburg, waarvan 4 380 woonachtig in Vlaanderen, d.i. 94,8%. In 2001 werkte er 4 835 Belgen in Zuid-Limburg: 94,8% Vlamingen van 4 835 = 4 584. In 2000 werkte er enkel Vlamingen in Zuidoost-Brabant, zodat ook het globaal cijfer van 2001 kan overgenomen worden.

Figuur 7. Uitgaande grensarbeid van het Vlaams Gewest naar Nederland naar woonplaats volgens werkplaats (31 maart 2001)

Bron: CBS maandelijkse statistieken april 2001 en april 2002

Ook in de Limburgse regio's speelt de 'nabijheid' een rol. Bijna één op drie grensarbeiders uit regio *Hasselt* werkt in Zuid-Limburg (bv. Maastricht, Geleen, Heerlen, Kerkrade), 14% in Midden-Limburg (bv. Weert, Roermond). Opvallend, één op vier Hasseltse grensarbeiders werkt in Zuidoost-Noord-Brabant (bv. Eindhoven, Helmond). Zes op tien van de grensarbeiders woonachtig in regio *Tongeren* werkt in het nabijgelegen Zuid-Limburg en 11% in Noord-Limburg (bv. Venray, Venlo).

In regio *Turnhout* situeert bijna 65% van de uitgaande werkpndel zich in het aangrenzende Noord-Brabant, waaronder 24% in West-Noord-Brabant (bv. Berg-op-Zoom, Rosendaal, Breda). Vanuit regio *Antwerpen* is deze Nederlandse 'regio' zelfs goed voor 45% van de totale uitgaande werkpndel.

2) Het gras is groener aan de overkant

We haalden reeds aan dat in Vlaanderen de arbeidsmarktsituatie in de grensstreek met Nederland door de band genomen minder florissant is dan gemiddeld in het Vlaams Gewest. Limburg als geheel, en de Maaskant in het bijzonder, regio *Turnhout*, maar ook de noordkant van regio *St-Niklaas* en regio *Gent*, kenmerkt zich door een bovengemiddelde werkloosheidsgraad (www.steunpuntwav.be).

Globaal gezien verschilt de feitelijke arbeidsmarktsituatie aan de ander kant van de grens, met door de band een lagere werkloosheid en een hogere werkzaamheid dan in België (Steunpunt WAV-VIONA-SSA, 2001: 43-49). Bovendien beschikken de Nederlandse grensgebieden (vooral Zuidoost-Brabant, Zeeland in minder mate) over heel wat arbeidsplaatsen op hun grondgebied, zonder echter koploper te zijn in Nederland (CBS, 2002b: 160-168).¹⁸ De grensregio heeft een

¹⁸ Verhoudingsgewijs op de bevolking scoort de werkgelegenheid in de grensgebieden benedenmaats in vergelijking met het Nederlandse gemiddelde. Enkel Zuidoost-Brabant evenaart het Nederlandse gemiddelde. Dit gemiddelde ligt

uitgesproken industrieel profiel (CBS, 2002c: 213). Daarnaast blijven er, net als in de rest van Nederland, heel wat vacatures openstaan. Nergens anders in Nederland is het aantal vacatures in verhouding tot de arbeidsplaatsen zo hoog dan in Zuidoost-Brabant, terwijl dit in Limburg en Zeeland toch iets beperkter is (CBS, 2002b: 160-168).

3) Belemmeringen

De combinatie van deze push - en pull factoren (aanbodoverschot versus vraagoverschot) zou een mogelijke verklaring kunnen zijn voor het positieve saldo uitgaande pendel naar Nederland. Deze 'economische' argumentatie gaat in het bijzonder op voor bepaalde beroepen. Twee bedenkingen hierbij. Ten eerste is de arbeidsmarktsituatie tussen Vlaanderen en Nederland niet dermate verschillend dat het 'push and pull-effect' ten volle speelt. Dit zou immers betekenen dat veel meer Vlamingen de grens zouden overtrekken om een arbeidsinkomen te verwerven, en omgekeerd heel wat minder Nederlanders in Vlaanderen zouden werken. Ten tweede zijn er heel wat andere (belemmerende) factoren die maken dat het volume grensarbeid minder groot is dan men op basis van een economische rationaliteit zou verwachten. De Sociaal-Economische Raad (van Nederland, sic) ziet volgende belemmeringen voor arbeidsmobiliteit: 1) lacunes in de Europese regelgeving met betrekking tot werkzoekenden en uitzendkrachten, wat het vinden van een baan in een andere lidstaat bemoeilijkt, 2) een restrictieve toegang in bepaalde lidstaten tot beroepen in de publieke sector (eigen nationaliteit) en de onvoldoende diploma-erkenning in beroepsonderwijs en opleidingen, 3) beperkt gebruik van een Europese vacaturedatabank en 4) belemmeringen op het terrein van de aanvullende pensioenen (ETIL-ROA, 2001: 100).

Daarnaast wordt ook dikwijls verwezen naar de verschillen in belastings- en sociale zekerheidsstelsels tussen België en Nederland om verschillen tussen inkomende- en uitgaande werkpendel te verklaren (VBO-VEV-Stichting grensarbeid, 2001). Vooralsnog is de basisregel aangaande grensarbeiders dat iemand persoonsbelastingen betaalt in het land waar hij/zij woont (fiscale woonlandprincipe), en bijdraagt aan de sociale zekerheid in het land waar zij/hij werkt. Vanwege deze discoördinatie tussen belasting- en premieheffing verkeren Belgische grensarbeiders (vooralsnog, sic) in een relatieve nadeelpositie, omdat zij wat betreft hun arbeidsinkomen zijn onderworpen aan de ten opzichte van de Belgische sociale verzekeringspremies relatief hoge Nederlandse premies en aan de ten opzichte van de Nederlandse tarieven relatief hoge Belgische belastingstarieven (ETIL-ROA, 2001:105).

In het nieuwe belastingsverdrag tussen België en Nederland, dat vanaf 2003 van kracht zou moeten zijn, wordt de regeling voor de grensarbeiders gewijzigd en vertrekt de fiscale- en sociale regeling van de werkplaats. Dit betekent dat de grensarbeiders netto meer zullen overhouden. Deze nieuwe regeling zal volgens de Belgische patroonsorganisaties (VBO en VEV) het Vlaamse bedrijfsleven benadelen, vermits een Vlaamse grensarbeider een fikse inkomenssprong zal maken (tussen 10% en 30% voor gelijkaardige jobs), waardoor het aantrekkelijk wordt in Nederland te gaan werken. Dit zou betekenen zo luidt hun redenering dat Vlaamse bedrijven in de grensstreek nog minder geschikte kandidaten zullen vinden voor openstaande vacatures voor bepaalde beroepen (De Standaard, 25 april 2001).

Een belangrijke vraag is of bovenstaande belemmeringen een invloed hebben op het effectief pendelgedrag van werknemers. Zo is de huidige belastingsregeling relatief nadelig voor de Belgische grensarbeider, terwijl er meer uitgaande grensarbeiders zijn dan inkomende. Andere dan zogeheten harde (economische, fiscale en parafiscale) factoren lijken een rol te spelen in het transnationaal pendelgedrag. Culturele verschillen lijken te spelen. Zo wordt het werken in het

vooral hoog dankzij de werkgelegenheid in de as Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en Den Haag. Amsterdam bv. telt amper 4 000 jobs minder dan de gehele provincie Limburg. (CBS, 2002b)

buitenland op zich, niet als 'positief' gepercipieerd. Uit onderzoek bij laatstejaarsstudenten uit de grensregio's van België en Nederland blijkt dat zowel in Vlaanderen als in Nederland de helft van de respondenten (n=1 759) zich radicaal uitspreekt tegen grensarbeid, en één derde slechts in uitzonderlijke omstandigheden, wanneer in eigen land alle mogelijkheden zijn uitgeput, eventueel bereid zou zijn in het buitenland te gaan werken (Bursens e.a., 2000: 66). Deze laatste motivatie, het gebrek aan werk in eigen streek, was tevens een belangrijke motivatie in het onderzoek van 1993.

In welke sectoren werken de Belgen?

Enkel van de uitgaande grensarbeiders weten we in welke sectoren ze werkzaam zijn Tabel 1 zet de belangrijkste sectoren voor mannen en vrouwen op een rij. De tabel toont dat ongeveer 37% van de uitgaande werkpendel zich in de industrie situeert, op de voet gevolgd door de commerciële diensten (34%). Naar sector zijn er grote verschillen tussen mannen en vrouwen.

Grensarbeiders werken verhoudingsgewijs meer in de industrie (51% van de mannen en 22% van de vrouwen) dan de totale populatie Vlaamse loontrekkenden, waar dit aandeel mannen en vrouwen werkzaam in de industrie respectievelijk 38% en 13% bedraagt. Grenspendelaars, zo ondersteunt een recente studie, vindt men vooral in productiefuncties (Etil-Roa, 2001: 98).

Zoals vermeld werkt ruim de helft van de mannen die in Nederland werkt (en woont in België) in de secundaire sector (4 400), met de auto-industrie (900 jobs) als uitschieter (10% van de uitgaande grensarbeid bij mannen). Met bedrijven als Ned-Car (productie van Volvo én Mitsubishi te Born) en DAF-Trucks in Eindhoven is dit niet zo verwonderlijk. Bij de vrouwen is meer dan één op vijf van de uitgaande grensarbeiders (1 700) actief in de secundaire sector (video en audio, voeding, auto,...).

Van de uitgaande grensarbeiders werkt 30% van de mannen en 38% van de vrouwen in de commerciële dienstensector, wat min of meer overeenkomt met het aandeel in tertiaire sector bij de Vlaamse loontrekkenden (respectievelijk 38% en 39%) De handel is belangrijkste werkplek binnen de tertiaire sector van de transnationaal pendelende Belg.

Tabel 1. In België woonachtige grensarbeiders, werkzaam in Nederland naar sector, volgens geslacht (31 maart 2000)

	Mannen		Vrouwen		Totaal	
Primaire sector (A/B)	80	0,9	40	0,5	120	0,7
Secundaire sector (C/D/E/F)	4 430	50,7	1 740	21,8	6 170	36,9
Voedingsindustrie	260	3,0	220	2,8	480	2,9
Verv. Metaalproducten	460	5,3	130	1,6	590	3,5
Verv. audio, video e.a. apparatuur	410	4,7	260	3,3	670	4,0
Auto-industrie	920	10,5	210	2,6	1 130	6,7
Verv.bouwmaterialen	460	5,3	90	1,1	550	3,3
Bouw	540	6,2	80	1,0	620	3,7
Tertiaire sector (G/H/I/J/K)	2 600	29,7	3 050	38,1	5 650	33,8
Groothandel	560	6,4	560	7,0	1 120	6,7
Kleinhandel	270	3,1	730	9,1	1 000	6,0
Overige zakelijke dienstverlening	680	7,8	700	8,8	1 380	8,2
Quartaire sector	640	7,3	2 310	28,9	2 950	17,6
Gezondheids- en welzijnszorg	260	3,0	1 740	21,8	2 000	11,9
Onbekend	1 000	11,4	850	10,6	1 850	11,1
TOTAAL	8 740	100	8 000	100	16 740	100

Bron: CBS, Sociaal Economische maandstatistiek april 2001

Het meest opvallend in de tabel is echter het groot aantal Belgen dat werkzaam is in de Nederlandse gezondheids- en welzijnszorg. Ruim één op vijf vrouwen (1 700) die in Nederland werkt, doet dit in de gezondheids- en welzijnssector. Voor de globale quartaire sector gaat het zelfs om 29% van de vrouwen, terwijl dit aandeel bij de mannen op slechts 7% ligt.

Vlaamse verpleegkundigen werken in Nederlandse ziekenhuizen

Diverse verklaringen kunnen hiervoor aangehaald worden: 1) Toen er in Vlaanderen (vooral in Limburg) heel wat verpleegkundigen werkloos bleven (jaren '80), was er in Nederland(s) (Limburg) reeds een tekort aan verpleegkundigen. Dit verschil hield verband met de verschillende ontwikkeling van de welzijns- en gezondheidsinfrastructuur in de beide Limburgen. 2) De aantrekkingskracht van Belgische schoolverlaters om in Nederland een opleiding verpleegkunde te volgen, vermits men in Nederland, in tegenstelling tot België, een 'stagevergoeding' krijgt, dat een deel van de studiekosten dekt. 3) De Nederlandse gezondheidssector heeft een meer aantrekkelijke arbeidstijdregeling, dan de Belgische. 4) Actieve bekendmaking van vacatures van Nederlandse verzorgingsinstellingen in Belgische scholen en media zoals bv. Het Belang van Limburg.

In welke bedrijven werken de Belgen?

Het zijn vooral de grote tot zeer grote ondernemingen die veel Vlaamse grensarbeiders aantrekken. In 1993 was bijna twee derde van de uitgaande grensarbeiders werkzaam in een bedrijf van 100 werknemers of meer: 25% in een bedrijf van 100 tot 499 werknemers en 42% in een bedrijf van 500 werknemers of meer (Brouwers e.a., 1994: 44). Het zijn ook vooral de grote Nederlandse bedrijven die georganiseerd vervoer aanbieden in de Belgische grensstreek (Etil-Roa, 2001:103). De lijst van grote tot zeer grote bedrijven in de 'grensstreek' is dan ook niet onaanzienlijk. In bijlage geven we per regio en hoofdsector een (niet-exhaustief) overzicht van de ondernemingen met meer dan 1 000 werknemers.

In Zeeuwsch-Vlaanderen (waar 1 319 Vlamingen werken) concentreert de werkgelegenheid zich vooral in de Kanaalzone Sas-van-Gent-Terneuzen (vb. chemiereus Dow-Benelux, Hydro-Agri,...).

De pendel van Belgisch- naar Nederlands Limburg heeft een historisch karakter. De arbeidsmarkt-situatie van Nederland is altijd al beter geweest dan die van België; bovendien 'ronselden' Nederlandse bedrijven actief werknemers in België. Dit zorgde voor een grote stroom Belgische grensarbeiders naar Nederland (ETIL-ROA, 2001: 94).

In Zuid-Limburg (waar 4 603 Vlamingen werken) zijn centrumsteden zoals Maastricht, Sittard goed voor heel wat werkgelegenheid in de gezondheids- en welzijnssector (bv. AZM te Maastricht, Orbis te Sittart enz.) vooral bij de vrouwelijk grenspendelaars (2 000 Vlaamse vrouwen werken in Zuid-Limburg).¹⁹ Daarnaast speelt de Zuid-Limburgse industrie haar rol als pull-factor met o.m. de Nederlandse chemiereus DSM (Geleen), NedCar (automontagebedrijf uit Born met 4 400 jobs de grootste Limburgse onderneming), papierbedrijf Sappi (Maastricht), keramiekproducent Sphinx (Maastricht, 1 000 werknemers), als belangrijke boegbeelden.²⁰ Libertal/Vodafone (Heerlen) is het gezicht van de Zuid-Limburgse tertiaire sector.

¹⁹ Heel wat kwalitatieve informatie over de Nederlands Limburg komt uit www.railsite.nl.

²⁰ Andere vermeldenswaardige bedrijven in Zuid-Limburg met meer dan 1000 werknemers zijn Licom (sociale werkvoorzieningen, Heerlen), Philips (Sittard, Heerlen), MTB (Maastricht) en Vixia (Sittard).

Midden-Limburg (waar 1 157 Vlamingen werken) heeft naast heel wat jobs in de dienstensector (commerciële maar ook veel niet-commerciële jobs) tevens een industrieel uitzicht met Pasmenco Budel Zink (Cranendonck), De Risse (Weert), Philips Lighting (Weert en Maarhezen), Roto Smeets (Weert), Westrom (Roermond) en Rockwool (Roermond) als belangrijkste industriële werkverschaffers.

In Noord-Limburg (waar 523 Vlamingen werken) staat de commerciële dienstensector vrij sterk. Daarnaast zijn het de grote industriële werkgevers die het gezicht van deze regio bepalen, met Xerox (Venray), Océ (Venlo) en NLW-Bedrijven (Venray) als boegbeelden.

In Zuidoost-Brabant (waar 2 680 Vlamingen werken) is multinational Philips (met hoofdzetel in Eindhoven) de grootste werkverschaffer, waaronder vermoedelijk heel wat Vlaamse grensarbeiders. Andere zeer grote industriële bedrijven in de regio zijn Daf Trucks (Eindhoven) en ASML (machinebouw, Veldhoven). Consultancybedrijf Origin (Eindhoven) en Rabobank (Eindhoven) staan in voor heel wat jobs in de tertiaire sector. Als centrumstad herbergt Eindhoven tevens heel wat quartaire diensten.

Midden-Brabant (waar 1 980 Vlamingen werken) beschikt met Fuji Photo Film (Tilburg) en telecombedrijf Ericsson (Rijen) over twee bedrijven met meer dan 1 000 werknemers. Daarnaast telt Tilburg als centrumstad tevens heel wat quartaire jobs, in het bijzonder in de gezondheidszorg (bv. St-Elisabeth Ziekenhuis, Twee steden Ziekenhuis).

In West-Brabant (waar 1 534 Vlamingen werken) springen drie industriële plusduizenders in het oog: GE Plastics (chemie, Bergen-Op-Zoom), Philip Morris (voeding, Bergen-Op-Zoom) en Philips Lighting (Roosendaal). Daarnaast kenmerkt deze regio, in het bijzonder Breda, zich door een concentratie van grote bedrijven (500-1 000 werknemers) in de voedingssector (bv. Van Melle, Royal Cosun, Interbrew). Ook het bankwezen en de quartaire diensten zijn sterk aanwezig in centrumstad Breda.

4. Profiel van de inkomende grensarbeid: Nederland-Vlaanderen

In deze paragraaf staan de 5 605 Nederlanders die als loontrekkende werkzaam zijn in het Vlaams Gewest centraal.

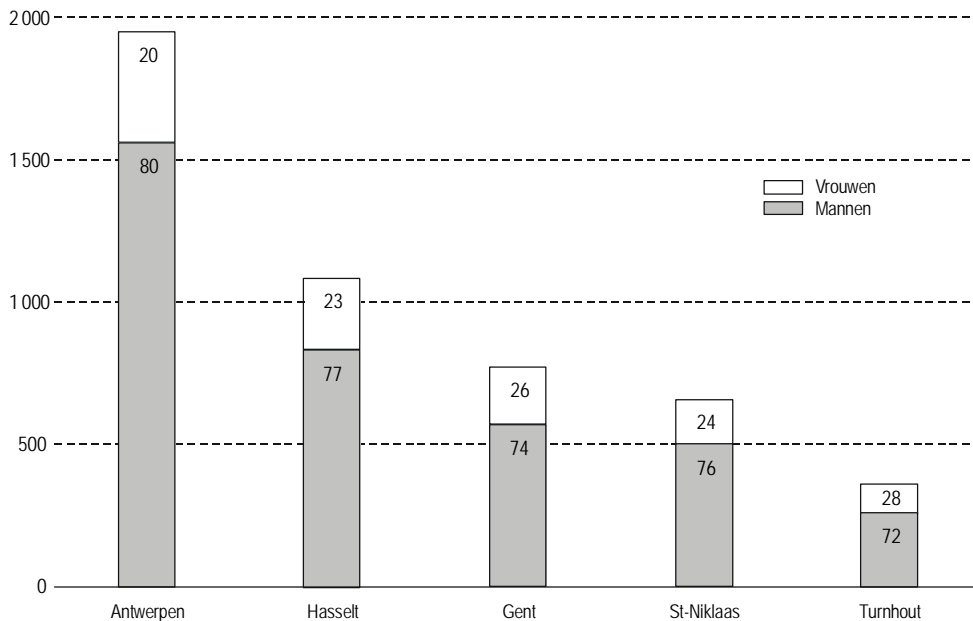
4.1 Naar welke Belgische gemeente/regio?

Naast de 5 605 Nederlanders die in Vlaanderen werkzaam zijn, werken 565 Nederlanders in Wallonië of Brussel. Met deze 6 170 grensarbeiders blijft België, als werkland, ver achter Duitsland, waar 12 590 Nederlanders werken.

Het valt op dat regio's met de meeste uitgaande grensarbeiders (bv. Hasselt), geenszins de meeste grensarbeiders vanuit Nederland ontvangen. Met 1 085 inkomende grensarbeiders (tegenover 8 100 uitgaande grensarbeiders) neemt regio Hasselt 19% van de totale inkomende grensarbeid voor haar rekening.²¹ In regio Turnhout gaat het om 'slechts' 363 grensarbeiders vanuit Nederland (tegenover 2 850 uitgaande grensarbeiders).

²¹ We hebben hier het aandeel van 31 maart 2000 overgenomen voor 31 maart 2001, aangezien de evolutie inkomende grensarbeid vanuit Nederland zeer beperkt was (-25 eenheden).

Figuur 8. Inkomende grensarbeid vanuit Nederland naar het Vlaams Gewest naar werkplaats volgens geslacht (31 maart 2001)

Bron: CBS (Bewerking Steunpunt WAV)

Het is regio Antwerpen-Boom die met bijna 35% van alle inkomende grensarbeid vanuit Nederland de koploper is (1 941 inkomende grensarbeiders). De lokroep van werkgelegenheidspool Antwerpen is hier niet vreemd aan. De stad Antwerpen heeft 70% meer jobs in verhouding tot haar bevolking dan gemiddeld in Vlaanderen. Geen enkele Vlaamse gemeente telt meer jobs dan Antwerpen (262 000 arbeidsplaatsen). Naast een industriële reus, met grote bedrijven in vooral de chemie en metaal, is Antwerpen tevens een dienstencentrum.

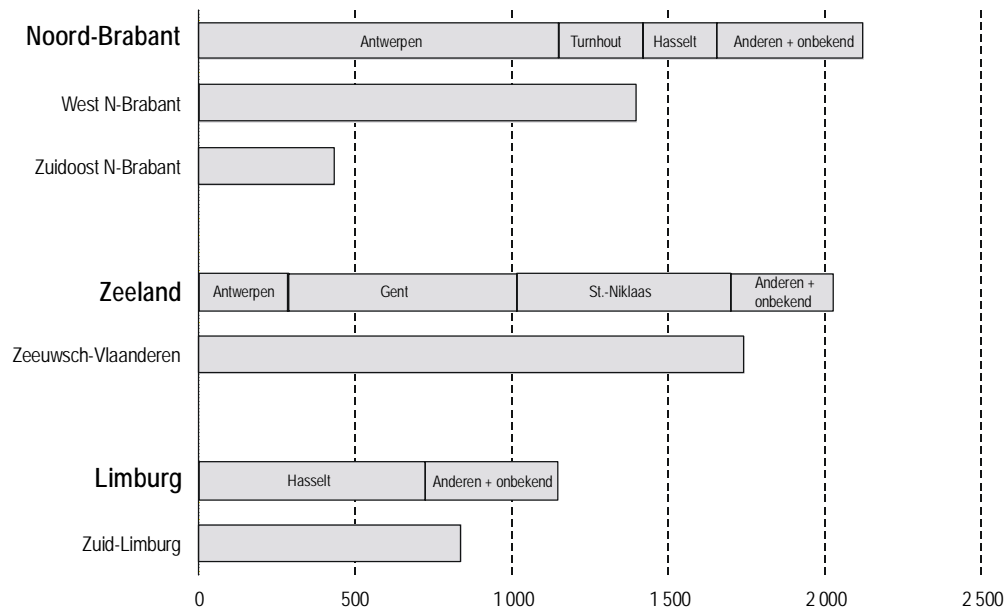
Ook de provincie Oost-Vlaanderen telt heel wat grensarbeiders vanuit Nederland (767 in regio Gent en 657 in regio St.-Niklaas). Ook hier is de industriële activiteit in het Gentse met een zeer sterke metaalsector (o.m. de metallurgie bv. Sidmar en Bekaert, de automobiel bv. Volvo Cars en andere metaalsectoren bv. Fabricom, GE Power Control, Siemens) ongetwijfeld een pull-factor. De werkgelegenheid in regio St.-Niklaas daarentegen is vrij beperkt, zonder een uitgesproken industrieel profiel.

4.2 Vanuit welke Nederlandse regio?

Vanuit welke regio's komen de 5 605 Nederlandse grensarbeiders die in Vlaanderen werkzaam zijn?²² Zoals te verwachten, nemen de grensprovincies Noord-Brabant, Zeeland en Limburg nagenoeg volledig de inkomende werkpencil voor hun rekening.

²² Het aandeel van een bepaalde streek in de totale grensarbeid naar België op 31/3/2001 wordt toegepast op de totale grensarbeid naar Vlaanderen.

Figuur 9. Inkomende grensarbeid vanuit Nederland naar het Vlaams Gewest naar woonplaats volgens werkplaats (31 maart 2001)

Bron: CBS maandelijks statistieken april 2002

Ongeveer 38% van de inkomende grensarbeiders is woonachtig in de provincie Noord-Brabant (2 100). Ruim de helft (54%) van de Noord-Brabantse grensarbeiders werkt in regio Antwerpen, 13% is werkzaam in regio Turnhout en 10% in regio Hasselt. Het gros (1 400) van de Noord-Brabantse werkpendelaars richting Vlaanderen woont in het westen van deze provincie.²³ West-Noord-Brabant is binnen de provincie het gebied met de laagste werkzaamheidsgraad, maar vooral met merkkelijk minder jobs in verhouding tot haar inwoners dan gemiddeld in de provincie en in Nederland (CBS, 2002b: 161-179). Dit verklaart vermoedelijk tevens het relatief beperkt aantal Vlamingen die in West-Brabant werken (1 600).

Een andere ruime één derde (36%) van de inkomende grensarbeiders uit Nederland woont in Zeeland (2 000). De Zeelanders die hun haring in België komen verdienen doen dit vooral in het aangrenzende Oost-Vlaanderen, 36% in regio Gent en 34% in regio St.-Niklaas.²⁴ De meerderheid van de inkomende Zeelandse grensarbeiders (1 700) woont beneden de Schelde-monding in Zeeuwsch-Vlaanderen.²⁵ De Zeelandse arbeidsmarktsituatie is vrij 'gemiddeld' voor Nederland, maar in verhouding tot haar inwoners heeft Zeeland opvallend weinig arbeidsplaatsen (CBS, 2002b:162-179). Deze streek trekt verhoudingsgewijs ook niet erg veel Vlamingen (1 400) aan om er te gaan werken.

Ten slotte woont ruim één op vijf (1 100) van alle Nederlandse werkpendelaars in de provincie Limburg, waarvan 840 in Zuid-Limburg.²⁶ Ongeveer 75% van de Nederlandse Limburgers werkt in het

²³ Woensdrecht, Berg-Op-Zoom, Steenbergen, Moerdijk, Holderbergen, Roosendaal, Rucphen, Zundert, Etten-Leur, Breda, Drimmelen, Oosterhout.

²⁴ Bijna 97% van alle Nederlandse grensarbeiders werkzaam in Regio St.-Niklaas woont in Zeeland. Voor Regio Gent is dit 91%.

²⁵ Sluis-Aardenburg, Oostburg, SAS-van-Gent, Terneuzen, Axel, Hontenisse, Hulst.

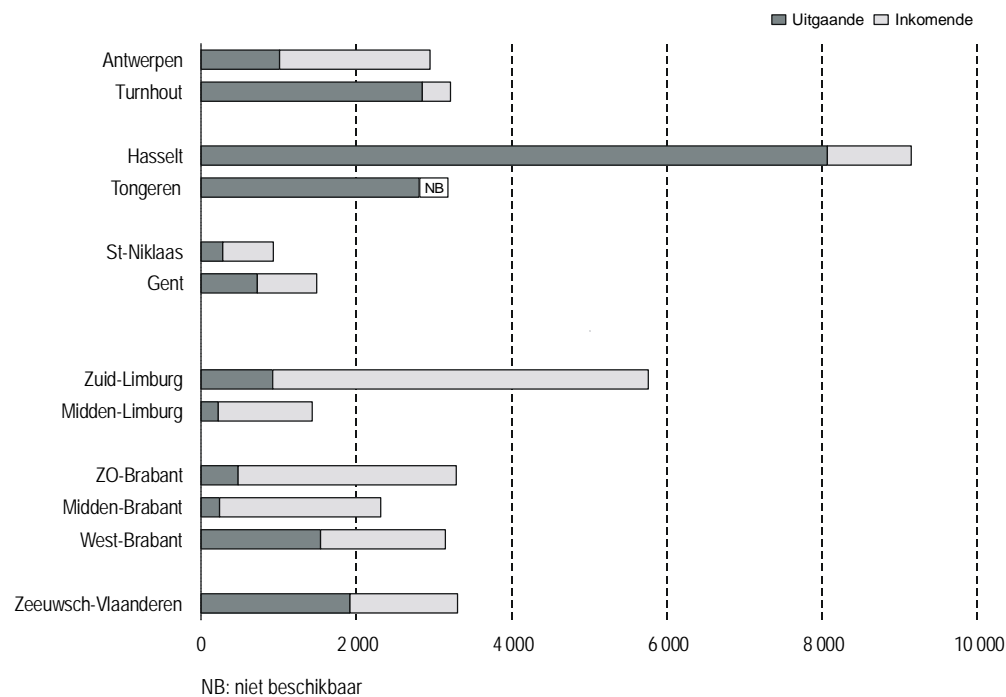
²⁶ Sittard-Geleen, Stein, Beek, Schinnen, Onderbanken, Brunssum, Heerlen, Landgraaf, Kerkrade, Simpelveld, Vaals, Gulpen-Wittem, Voerendaal, Nuth, Meersen, Maastricht, Eijsden, Margraten.

nabijgelegen Belgisch Limburg (regio Hasselt). Tegenover dit vrij geringe aantal inkomende grensarbeiders, ontvangt Nederlands Limburg heel wat Vlamingen om er de kost te verdienen.

5. Samenvattend: inkomende- en uitgaande grensarbeid Vlaanderen-Nederland

Anno 2001 telde het Vlaams Gewest bijna 16 700 loontrekkenden die werkzaam waren in Nederland, terwijl ongeveer 5 600 Nederlanders hun boterham in Vlaanderen kwamen verdienen. Onder de uitgaande werkpendelaars zijn er ongeveer evenveel mannen dan vrouwen terwijl de inkomende pendel hoofdzakelijk een mannenzaak is. De inkomende en uitgaande grensarbeid is niet gelijk verdeeld naar regio.

Figuur 10. Inkomende- en uitgaande grensarbeid tussen het Vlaams Gewest en Nederland volgens regio/rayon (31 maart 2001)

Bron: CBS maandelijkse statistieken April 2001 en 2002

Eenzijds zijn er, zowel in Vlaanderen als in Nederland, regio's waar de uitgaande grensarbeid sterker is dan de inkomende grensarbeid (bv. Hasselt, Tongeren, Turnhout in Vlaanderen en West-Brabant, Zeeuwsch-Vlaanderen in Nederland). Aan de andere kant zijn er regio's waar de inkomende grenspendel sterker is dan de uitgaande grenspendel (bv. Antwerpen, St.-Niklaas in Vlaanderen en Zuid-Limburg, Zuidoost-Brabant in Nederland). Enigszins gechargeerd kan worden gesteld dat de regio's van waaruit er meer grensarbeiders vertrekken dan binnenkomen, zich kenmerken door een minder gunstige arbeidsmarktsituatie en minder werkgelegenheid, terwijl regio's die meer grensarbeiders ontvangen dan 'uisturen' een gunstigere arbeidsmarktsituatie kennen en meer jobs.

Heel wat grensarbeiders zijn werkzaam in de industrie. Vooral grote bedrijven stellen grensarbeiders tewerk. Opvallend is het groot aandeel Vlaamse vrouwen die actief zijn in de Nederlandse welzijns- en gezondheidssector.

Bibliografie

Brouwers S., Dagevos J. en Henderickx E. (1994), *Profiel en knelpunten grensoverschrijdende arbeid, een empirisch onderzoek*, Tilburg-Antwerpen.

Bursens P., Mortelmans D. en Van Hove E. (2000), *Werken over de grens? Opvattingen van Vlaamse en Nederlandse jongeren over grensarbeid*. Leuven/Leusden.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2002a), 'Grensarbeid tussen Nederland en België of Duitsland', in: *Sociaal Economische Maandstatistiek*, jg 19, Voorburg/Heerlen.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2002b), *Werken en leren 2001. Feiten en cijfers over de arbeidsmarkt en onderwijs in Nederland*, Alphen aan de Rijn.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2002c), *Statistisch Jaarboek 2002*, Voorburg/Heerlen.

ETIL, ROA (2001), *Naar een arbeidsmarkt zonder grenzen. Rail-Euregionaal, Euregio Rijn-Maas-Noord, Euregio Maas-Rijn. Arbeidsmarktmonitor en pendelonderzoek 2001: eerste ontwikkeljaar*, Maastricht.

Europese Commissie (1995) *Uw sociale zekerheid wanneer u zich verplaatst in de Europese Unie*, Luxemburg.

Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid (2001), *De beroepsbevolking in België. Het rijk: toestand op 30 juni 1999*, Brussel.

RAIL (2001), *De Limburgse arbeidsmarkt in vogelvlucht*, op www.railsite.nl

Steunpunt WAV-VIONA-SSA (2001), *De arbeidsmarkt in Vlaanderen, Jaarreeks 2001, Deel 4 Jaarboek*, Leuven.

Termote T. (2002), Grensoverschrijdende tewerkstelling in de Frans-Belgische metropool. In: *West Vlaanderen werkt*, nr 198 jg 44.

VBO, VEV en Stichting grensarbeid (2001), *Grensoverschrijdende arbeidsmobiliteit tussen Nederland-België, een basisrapport*.

Tabellenbijlage

Tabel 1. Inkomende – en uitgaande grensarbeid naar woonplaats en werkplaats (30 juni 2001)

	Luxemburg (n)		Frankrijk (n)		Duitsland (n)		Nederland (n)		TOTAAL (n)		Aandeel mannen (%)	
	IN	UIT	IN	UIT	IN	UIT	IN	UIT	IN	UIT	IN	UIT
Antwerpen	12	169	153	20	53	54	2 771	4 028	2 989	4 271	78	51
Vlaams-Brabant	4	163	16	38	1	37	38	83	59	321	80	74
Oost-Vlaanderen	11	89	196	95	18	30	1 498	1 204	1 723	1 418	77	48
West-Vlaanderen	4	59	3436	837	13	15	249	192	3 702	1 103	80	66
Limburg	8	75	37	5	127	336	1 399	10 924	1 571	11 340	77	52
Luik	66	3 229	268	43	332	4 523	125	590	791	8 385	75	62
Namen	7	551	621	212	15	3	3	9	646	775	60	83
Henegouwen	20	252	11 606	3 742	17	23	19	25	11 662	4 042	79	60
Luxemburg	206	19 882	4 223	150	11	2	3	11	4 443	20 045	65	70
Waals-Brabant	3	221	39	56	3	6	2	4	47	287	66	84
Vlaanderen	39	555	3 838	995	212	472	5 955	16 431	10 044	18 453	78	53
Wallonie	302	24 135	16 757	4 203	378	4 557	152	639	17 589	33 534	74	67
Brussel	37	207	402	114	25	26	115	23	579	370	70	67
België	378	24 897	20 997	5 312	615	5 055	6 222	17 093	28 212	52 357	76	62

Bron: RIZIV (Bewerking Steunpunt WAV)

Tabel 2. Evolutie van de inkomende en uitgaande grensarbeid Vlaams Gewest-Nederland naar geslacht (31 maart 1991-31 maart 2001)

Aantal (n)	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
UITGAANDE											
Mannen	8 805	8 520	8 035	7 600	7 475	7 555	7 780	7 990	8 010	8 245	8 571
Vrouwen	6 300	6 235	6 035	6 135	5 905	5 990	6 580	7 085	7 170	7 690	8 094
Totaal	15 105	14 755	14 070	13 745	13 380	13 545	14 360	15 075	15 180	15 935	16 665
INKOMENDE											
Mannen	3 505	3 610	3 660	3 690	3 795	3 865	4 220	4 485	4 655	4 515	4 489
Vrouwen	575	605	640	710	795	865	925	1 060	1 095	1 115	1 116
Totaal	4 065	4 225	4 290	4 400	4 600	4 740	5 140	5 545	5 750	5 630	5 605

Bron: CBS (Bewerking Steunpunt WAV)

Tabel 3. Uitgaande grensarbeid naar geslacht en aandeel in de loontrekkende bevolking; werkloosheidsgraad, werkzaamheidsgraad en werkgelegenheidsgraad; aantal Nederlandse inwoners (18-64 jaar) en aandeel in de bevolking per gemeente (2000)

	Uitgaande grensarbeid						Arbeidsmarkt			Nederlanders	
	Aantal (n)			Aandeel loontrekkende bevolking (%)			Werkloosheid (%)	Werkzaamheid (%)	Werkgelegenheid (%)	Aantal (18-64) (n)	Aandeel bevolking (18-64) (%)
	mannen	vrouwen	totaal	mannen	vrouwen	totaal					
Lanaken	640	701	1 341	14,2	25,2	18,5	8,3	54,6	46,9	3 386	21,5
Maasmechelen	520	569	1 088	7,3	12,8	9,5	13,2	56,0	38,1	1 184	5,1
Hamont-Achel	493	386	879	18,9	24,9	21,4	5,5	58,0	54,4	2 142	25,1
Maaseik	447	350	797	9,4	11,3	10,2	7,8	61,3	43,3	1 292	8,6
Kinrooi	421	330	750	17,1	21,8	19,1	8,4	59,5	33,2	904	11,6
Lommel	417	327	745	6,3	7,6	6,9	5,5	61,4	54,2	1 673	8,3
Riemst	294	322	617	9,6	15,7	12,2	6,1	59,3	31,5	1 310	12,6
Neerpelt	292	229	522	10,0	9,0	11,2	5,4	61,7	39,8	1 112	11,2
Dilsen-Stokkem	273	214	487	6,9	8,8	7,7	8,7	59,7	45,4	603	5,0
Ravels	210	212	422	8,6	14,0	10,9	5,8	59,6	42,3	1 884	22,8
Hoogstraten	189	192	381	5,4	8,6	6,7	4,3	63,6	73,5	1 960	17,2
Bocholt	180	141	320	7,0	8,5	7,7	4,9	64,1	37,3	521	6,8
Overpelt	170	133	303	6,9	6,3	7,4	5,3	62,2	93,5	404	4,9
Bree	154	120	274	5,2	6,1	5,6	5,4	64,3	73,1	240	2,6
Peer	139	109	247	4,4	4,1	4,7	5,5	66,9	68,1	250	2,5
Arendonk	106	107	213	4,1	6,6	5,2	6,2	64,0	53,0	544	7,1
Antwerpen	258	230	488	0,3	0,4	0,3	11,9	61,7	97,7	4 671	1,7
Bilzen	193	211	404	3,9	3,1	4,9	7,5	64,3	41,2	492	2,6
Turnhout	157	159	316	1,8	2,6	2,2	9,0	66,3	110,8	839	3,4
Genk	147	113	260	1,3	1,2	1,4	12,0	58,3	100,1	359	0,9
Essen	98	88	186	3,1	4,7	3,7	5,1	58,4	39,5	1 595	15,5
Voeren	83	91	174	11,6	17,6	14,3	8,8	61,8	52,5	545	21,1
Assenede	54	86	140	2,0	4,6	3,1	6,7	66,2	43,7	155	1,8
Mol	68	69	137	1,0	1,5	1,2	7,2	63,2	58,8	393	1,9
Zelzate	48	75	123	1,8	4,6	2,9	8,6	63,3	50,9	199	2,6
Stekene	52	63	115	1,5	2,7	2,0	5,7	64,7	30,8	348	3,3
Sint-Gillis-Waas	47	56	103	1,3	2,2	1,7	4,4	67,6	34,0	91	0,8
Maldegem	37	58	94	0,8	1,9	1,3	6,5	67,1	45,9	155	1,1
Kapellen	47	42	89	1,0	1,2	1,1	4,9	62,8	41,6	1 036	6,6
Kalmthout	44	39	83	1,3	1,8	1,5	4,5	63,3	41,6	976	9,1
Sint-Laureins	31	48	79	2,5	5,7	3,9	6,2	66,9	30,6	120	3,0
Wuustwezel	34	30	64	0,9	1,3	1,1	4,4	67,5	36,1	517	4,6
Knokke-Heist	22	22	44	0,4	0,6	0,5	6,3	63,0	59,0	365	1,8
Merksplas	20	21	41	1,1	1,7	1,4	4,8	67,7	52,0	168	3,2
Beveren	18	21	39	0,2	0,3	0,2	4,8	68,3	55,8	271	0,9
Stabroek	19	17	36	0,4	0,6	0,5	5,0	68,3	23,7	182	1,5
Wachtebeke	15	10	25	1,0	1,2	1,1	5,9	63,5	25,5	79	1,8
Moerbeke	11	7	18	0,8	0,9	0,9	6,5	66,7	29,1	61	1,7
Damme	4	4	8	0,2	0,3	0,2	4,2	69,0	46,8	54	0,8

Bron: RIZIV, NIS Volkstelling, NIS Bevolkingsstatistieken, VDAB, RSZ, RSZ-PPO, RSZ-LATG, NIS EAK, RSZV (Bewerking Steunpunt WAV).

Tabel 4. Niet-exhaustief overzicht van de grote ondernemingen (+1 000 werknemers) in de industrie en commerciële dienstensector in de Nederlandse grensstreek.

	West-Brabant	Midden-Brabant	Noordoost-Brabant	Zuidoost-Brabant
Industrie	GE-Plastics (Bergen-op-Zoom) Philip Morris (Bergen-op-Zoom) Philips Lighting (Roosendaal)	Ericsson (Rijen) Fuji Photo film (Tilburg)	Organon (Oss) Diosynth (Oss) Heineken (Den Bosch) Mars (Veghel)	Philips (Eindhoven ea) Daf Trucks (Eindhoven) ASML (Veldhoven)
Commerciële dienstensector	Rabobank (Breda)	Interpolis (Tilburg) De Efteling (Kaatsheuvel)	Océ (Den Bosch)	Origin (Eindhoven) Rabobank (Eindhoven) NS Reizigers (Eindhoven)
	Noord-Limburg	Midden-Limburg	Zuid-Limburg	Zeeuwsch-Vlaanderen
Industrie	Océ (Venlo) Xerox (Venray) NWL bedrijven (Venray)	Westrom (Roermond) Rockwool (Roermond)	Nedcar (Born) Licom (Heerlen) DSM (Geleen) Vixa (Spaubeek) MTB (Maastricht) Philips (Sittard, Heerlen)	Dow-Benelux Hydro-Agri
Commerciële dienstensector			Libertel/Vodafone (Maastricht, Heerlen)	